

asını reddeden Reşid el-Attâr, Mâzerî'nin işaret etmediği bu kabil başka rivayetleri de tesbit etmiş, maktû olduğu ileri sürülen bütün bu haberlerin müsned olarak rivayet edildiğini kanıtlamak üzere bu eseri kaleme almıştır (Beyrut-Riyad 1417; nşr. Sa'd b. Abdullah Âlî Humeyyid, Riyad 1421/2001).

2. Tuḥfetü'l-müstemîd fi'l-eḥâdîsi's-gümâniyeti'l-esânîd (Şümâniyyâtü'r-Reşîd el-Attâr, Şümânînât). Reşid el-Attâr'ın Reşîd-i Ekrem'den sekiz râvi vasıtasıyla ve oldukça âlî isnadlarla rivayet ettiği hadisleri içeren ve bir cüzden daha büyük olduğu anlaşılan eser *Keşfü'z-zunûn'da Tuḥfetü'l-müstemîd* diye kaydedilmiştir (I, 374). Müellifin âlî rivayetlerinden meydana gelen ve 'Avâlî'r-Reşîd el-Attâr diye anılan bir eseri daha vardır.

3. Mücerredü esmâ'î'r-ruvât 'ani'l-İmâm Ebi 'Abdillâh Mâlik b. Enes el-Aşbahî. Hatîb el-Bağdâdî'nin Mâlik b. Enes'ten rivayette bulunan 993 râvi hakkında bilgi verdiği *er-Ruvât 'an Mâlik b. Enes ve zikru ḥadîsin liküllî vâḥid minhüm (Esmâ'ü men ravâ 'an Mâlik b. Enes mübeveben 'alâ ḥurûfî'l-mu'cem)* adlı eserinin bazı ilâvelerle birlikte muhtasar olan bu alfabetik eserin bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (III. Ahmed, nr. 624/9, vr. 87^b-103^b). Sa'd b. Abdullah Ali Humeyyid, eseri Sâlim b. Ahmed es-Seleffî'nin *Mücerredü esmâ'î'r-ruvât 'an Mâlik* adıyla yayımladığını söylemektedir (*Ğurerü'l-fevâ'id*, s. 25).

4. Ḥavâ'idü'l-Attâr fi 'uḫrî'l-ḥimâr. İbn Hicce'nin hicivlerinden seçmeleri ihtiva etmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 693; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 533).

5. er-Ruvâtü'l-a'lâm 'an Mâlik. İbn Hacer el-Askalânî, beş cüzden meydana geldiğini belirttiği bu eserin iki cüzünü hocalarından okuduğunu söylemektedir (*el-Mu'cemü'l-müfehres*, s. 175).

6. el-Erba'üne'z-zâḥire fi'l-eḥâdîsi'n-nebeviyyeti'l-fâḥire. İbn Rüşeyd, müellifin Ebû'l-Hasan Ali b. Mukayyir'in rivayetlerinden derlediği bu eseri okuduğunu kaydetmektedir (*MiPü'l-aybe*, III, 393).

7. el-Erba'ün li'bni'l-Cümmeyzî. İbnü'l-Cümmeyzî diye tanınan Mısırlı kıraat âlimi Ebû'l-Hasan Ali b. Hibetullah b. Selâme'nin rivayetlerinden derlenen eser üzerinde müellifin *Müntekâ mine'l-Erba'in li'bni Binti'l-Cümmeyzî* adıyla bir çalışma yaptığı anlaşılmaktadır. İbn Hacer el-Askalânî her iki eseri okuduğunu belirtmektedir (*el-Mecma'u'l-müesses*, II, 386; *el-Mu'cemü'l-müfehres*, s. 217).

8. el-Mu'cemü'l-muḥkem (Mu'cemu's-şüyûḥ). Reşid el-Attâr bu eserde hocalarının hayatını anlatmış, rivayetlerinden söz etmiş, cerh ve ta'dîl durumları hakkında bilgi vermiş-

tir. İbnü'l-Adîm, Makkarî ve Makrîzî eserinden çokça nakilde bulunmuştur (*Ğurerü'l-fevâ'id*, s. 26).

9. Ḥadîşü Emetillâh Mer-yem bint Ebi'l-Kâsım el-Kureşî (Meşyehatü Emetillâh) (Dârü'l-kütübü'l-Mısıriyye, 1/218 [25603 B]).

10. Nüzhetü'n-nâzır fi zikri men ḥaddeşe 'an Ebi'l-Kâsım el-Begâvî. Zirikî, Câmîatü'r-Riyâd'ın yazma eserler bölümünde eserin el-Mektebetü'l-Mahmûdiyye bi'l-Medîne'de kayıtlı (Usûlü'l-hadîs, nr. 13) otuz yedi varaktan meydana gelen bir nüshasından alınmış mikrofilmini gördüğünü söylemektedir (*el-A'lâm*, VIII, 159).

Reşid el-Attâr'ın bunlardan başka sekiz hadis ihtiva ettiği belirtilen bir cüzü, *Meşyehatü'l-Behâ' Ebi'l-Ḥasan 'Alî b. Hibetillâh Binti'l-Cümmeyzî* (Rûdânî, s. 378), *el-Muşâfahât (Muşâfahâtü'l-Attâr)*, on cüzden meydana geldiği söylenen *el-Muvâfaqât, er-Ruvât 'ani'l-Buḥârî, Vesiletü'r-râğibîn ve tuḥfetü't-tâlibîn fi'l-eḥâdîsi'l-erba'in* adlı eserleri de kaynaklarda zikredilmiştir. Müellif ayrıca İbnü'l-Kayserânî'nin *el-Cem' beyne kitâbey Ebi Naşr el-Kelâbâzi ve Ebi Bekr el-İşfâhânî fi ricâli'l-Buḥârî ve Müslim* adlı eserine ilâvelerde bulunmuş, "inneme'l-a'mâl bi'n-niyât" gibi bazı hadislerin tahrîcini yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Reşid el-Attâr, *Ğurerü'l-fevâ'idü'l-mecmû'a fi beyâni mâ vaka'a fi Şaḥîhi Müslim mine'l-esânîd il-maqtû'a* (nşr. Sa'd b. Abdullah Âlî Humeyyid), Riyad 1421/2001; İbn Rüşeyd, *MiPü'l-aybe bimâ cümü'a bi-tüli'l-ğaybe* (nşr. M. Habîb İbnü'l-Hoca), Tunus 1402/1981, III, 393; V, 130; Zehebî, *Tezkiretü'l-ḥuffâz*, IV, 1442-1443; Kütübî, *Fevâtü'l-vefeyât*, IV, 295-296; İbn Hacer el-Askalânî, *el-Mecma'u'l-müesses li'l-mu'cemü'l-müfehres* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Marâşlî), Beyrut 1414/1994, II, 44, 386; a.m.f., *el-Mu'cemü'l-müfehres* (nşr. M. Şekür el-Meyâdîni), Beyrut 1418/1998, s. 175, 217, 360; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VII, 217; *Keşfü'z-zunûn*, I, 374, 693; Rûdânî, *Şilatü'l-halef bi-mevsüli's-selef* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1408/1988, s. 378; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 533; Sezgin, *GAŞ*, I, 141; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VIII, 159; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 134, 190, 233, 287; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmi'u's-şürûḥ ve'l-ḥavâşi*, Ebûzabî 1425/2004, III, 1683, 1991.

TEVHİT BAKAN

REŞİD MEHMED PAŞA

(ö. 1836)

Osmanlı sadrazamı.

Gürcü veya Çerkez asıllı olup "Deli" Hakkı Paşa'nın divan kâtibî Hacı Mustafa Efendi'nin kölesi iken Koca Hüsvrev Paşa'ya satılmış ve onun dairesinde yetişmiştir. Kap-

tanıderyâ Koca Hüsvrev Paşa, Tekelioğlu İbrâhim Bey'i yakalamakla görevlendirildiğinde beraberinde gitti (1814). Daha sonra Çarhacı Ali Paşa'nın maiyetinde çalıştı ve yararlık gösterdiğinden Mîr-i mîrân rütbesini aldı. Karahisarısâhib sancağının ardından Menteşe sancağı mutasarrıflığı ile Tulç muhafazlığına tayin edildi. Kütahya Valisi Bekir Paşa'nın Mora'ya gönderilmesi üzerine vali kaymakamı olarak ona vekâlet etti. 1821'de Tepedelenlizâde Veli ve oğlu Mehmed paşaların idamı için görevlendirildi ve aynı yılın Ağustosunda mükâfât olarak vezirlik rütbesiyle Konya (Karaman) valisi oldu. Daha sonra Rum isyanının bastırılması için sürdürülen askerî harekâta katılmak için Mora'ya gönderildi. Burada iken Narda üzerine sevk edildi ve Karaman valiliğine Akşehir ve Aksaray sancakları mutasarrıflığı da eklendi (Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, s. 53, 64). Ardından Delvine'de âsi Rumlar'ın te'dibiyle görevlendirildi ve Atina'nın muhafazasına çalıştı. Mart 1823'te Tırhala sancağı tevcih edildi. Koloz körfezinde Bülbülce'de isyan eden Rumlar'a karşı gönderildi ve başarı kazandı. Serasker Ebûlebud Mehmed Paşa ile rekabete girdiği ve zrlaştığı iddiasıyla seraskerin ricası üzerine Tırhala'dan azledildi (a.g.e., s. 268). Fakat az sonra Vidin valiliğine getirildi (Ekim 1823) ve buraya uğramadan Kasım 1824'te Rumeli ve Yanya valisi olarak Rumeli seraskeri oldu (a.g.e., s. 752). Arnavutluk'ta asayişin sağlanması ve bölgenin ıslahıyla uğraştı.

Mays 1825'te Mesleng'e (Mesolongion) yürüdü ve burada Mısırlı İbrâhim Paşa ile beraber çalıştı (a.g.e., s. 401 vd.). Mesleng'i kara tarafından kuşattı (Ağustos 1825). Yaralanmasına rağmen buranın alınmasında etkin rol oynadı (a.g.e., s. 548). Navarin baskınından (20 Ekim 1827) sonra bir müddet Manastır'da oturdu ve Rumeli eyaleti ıslahatıyla meşgul olmasına izin verilmesini istedi (Lutfî, I, 84). İsteği yerine getirilince özellikle Arnavutluk'ta asayişin sağlanması ve yeni asker tanzimi ve terminde hizmet etti (1828). Rus savaşı sebebiyle gerekli askerî tedbirleri almaya çalışan ve karargâhını Aydos'tan Şumnu'ya nakleden Sadrazam İzzet Mehmed Paşa'nın Varna'daki başarısızlığı sebebiyle azli üzerine Rum âsileri karşısında başarıyla mücadele etmiş olmasından dolayı sadârete getirilerek âcilen Şumnu'ya gelmesi emredildi (28 Ocak 1829). Arnavutluk'taki icraatının aynen devamına ve gerekli asker tedarikine kolaylık olmak üzere Rumeli valiliği de üzerinde bırakıldı.

Sadâret döneminin en kritik iki savaşın-
dan birini yapmak üzere harekete geçen
Reşid Mehmed Paşa 45.000 seçkin askeri
Şumnu'da topladı. Rus tarafından ise ya-
nında az sayıda topçu birlikleri olduğu hal-
de General Roth, Silistre önlerindeki esas
ordu ile çevredeki garnizonların irtibatını
sağlamak ve bu suretle Rus filosunun Var-
na'ya getireceği malzemelerin esas ordu-
ya intikalini temin etmek için Varna ve Pra-
vadi'ye doğru harekete geçmişti. Reşid
Mehmed Paşa bu irtibatı önlemeye çalış-
tı. General Roth'un yaklaşık 3000 kişilik
kuvvetine saldırarak on yedi saat süren
kanlı bir çarpışma sonunda Ruslar'ı Prava-
di'den çekilmeye mecbur etti (25 Mayıs).
Bu zaferin ardından Pravadi muhasaraya
alındı. Böylece Ruslar'ı zor durumda bırak-
mış oluyordu. Ancak bunun ardından Rus
başkumandanı Dibiç'in kalabalık ordusu
karşısında büyük gayretine rağmen tutu-
namadı ve Kulefçe Boğazı'nda Rus hücu-
mu karşısında yenildi (Haziran 1829). Bu
gelişme Ruslar'ın Balkanlar'ı aşmasını (14-
17 Temmuz) ve Edirne'ye kadar gelmele-
rini kolaylaştırdı (Rosen, I, 80-87).

Sadrazam Reşid Paşa, Edirne barışının
(14 Eylül 1829) ardından ilk defa İstan-
bul'a geldi ve on gün kaldıktan sonra 12

Haziran 1830'da tekrar Edirne'ye döndü.
Yanya, Manastır, Arnavutluk taraflarının
ıslahı ve peyderpey nizâmiye taburları ye-
tiştirme isteği üzerine Ohri ile Elbasan ve
Dukakin sancakları da kendisine tevcih
edildi. Oğlu Emin Paşa da Arnavutluk'un
Gegalik cihetinin ıslahı ile görevlendirildi
(Lutfi, III, 669). Rumeli valisi ve sadrazam
olarak âyanın varlığına karşı idi. Bu bakı-
mdan öncelikle İşkodralı Mustafa Paşa'nın
nizâmiye askeri teşkiliyle ilgili muhalefe-
tini bertaraf etmek ve isyanını bastırmak
üzere harekete geçip Pirlepe yakınlarındaki
dağlık Babuna bölgesinde onu hezi-
mete uğrattı (21 Nisan 1831). Daha sonra
Bosna'daki huzursuzluğun ortadan kaldı-
rılmasına çalıştı. Temmuz 1831'de Prişti-
ne civarındaki muharebelerde Boşnaklar
sadrazam karşısında başarı kazandılar. Bu
başarı Gradaçacılı Hüseyin Kaptan önderli-
ğindeki ayaklanmaya güç kazandırdı. Sad-
razam bu isyanı denetim altında tutmak is-
tiyor, Hüseyin Kaptan ise Bosna valiliğine
getirilme arzusu ediyordu. Bosna'daki ayak-
lanmalar nihayet askerî harekâtle bastırıldı
ve sadrazam merkezî idarenin kurul-
masında önemli bir hizmet ifa etmiş ol-
du. Reşid Mehmed Paşa'nın Rumeli'deki
icraatları arasında tevzi defterlerinin de-
netimi ve ekilebilen arazi (çift) yüzölçü-
mü tahriri yaptırması önemlidir (Ursinus,
s. 79, 166-167). Ayrıca Sofya yanında gittik-
çe daha fazla öne çıkarak Rumeli mülki
idaresinin merkezi olan Manastır kazası-
nda sandık emînlikleri oluşturdu (1833), bö-
ylece âyanlara ekonomik yönden önemli bir
darbe vurdu. Reşid Mehmed Paşa'nın vergi
tahsildarları tayin edip deruhdecliliği ilga
etmesi, vergi mültezimlerinin yerine ma-
aşlı vergi tahsildarları koyan Mısır Valisi
Kavalalı Mehmed Ali Paşa örneğinden il-
ham alması şeklinde yorumlanmıştır (a.g.e.,
s. 187).

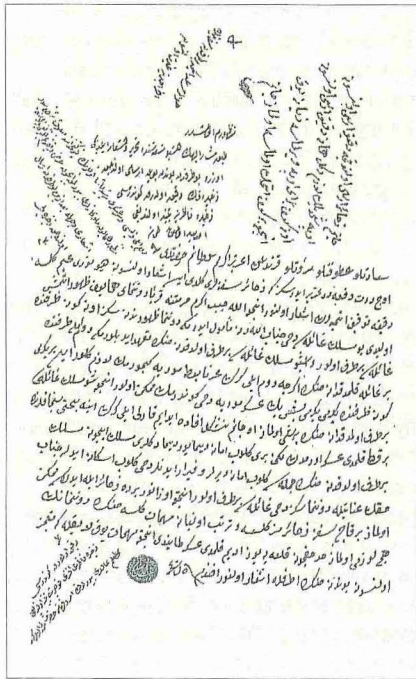
Bosna meselesini başarıyla halden Re-
şid Paşa, Ağa Hüseyin Paşa'nın başarısız-
lığı sebebiyle Mısır ordusuna serdar tayin
edildi (Temmuz 1832) ve Hüseyin Paşa
üzerindeki eyaletler kendisine verildi. Ayrı-
ca Mısır, Cidde, Girit, Halep ve Rakka vali-
likleri bunlara eklendi. Sadârete tayinin-
den bu yana ikinci defa olarak Eylül 1832'-
de İstanbul'a geldiğinde "fevkalâde ihti-
ram ve misli görülmemiş bir iftihar nişanı"
ile taltif edildi. İşlerin kendisinin İstan-
bul'a gelmesiyle düzeleceği ve Mısır kuv-
vetlerinin İbrâhim Paşa kumandasında ile-
ri harekâti sebebiyle, Rumeli ve Bosna'da
başarılı olan Reşid Paşa'nın bu tehlikeyi
bertaraf edeceği beklentisi hâkimdi. Ser-
rasker Koca Hüseyin Paşa ise sadrazamın

nüfuzunu kırmak için uğraşıyordu (Lutfi,
IV, 716-719). Bu arada ordunun hazırlan-
ması işi Mehmed Emin Rauf Paşa'ya ve-
rildi. Sadrazamın Rumeli'nin çeşitli vilâ-
yetlerinden topladığı 30.000 kişilik bir or-
du ile İstanbul'a gelmesi halkın güven duy-
gularını arttırmıştı. Sadrazam yeni kuru-
lan eğitilmiş topçu birlikleriyle takviye edil-
miş olarak yola çıktı (4 Kasım 1832) ve 20
Kasım'da toplam 80.000 askerle İbrâhim
Paşa'nın karşısına çıkmak üzere Konya'ya
ulaştı. Daha önce Mesleng önünde İbrâ-
him Paşa ile beraber muhasarayı yönet-
miş ve Mısır ordusunun manevra kabiliye-
tine yakından şahit olmuştu. Mısır ordu-
sunun bu kabiliyetini ve kendi kuvvetleri-
nin bu konudaki zafiyetini hesaba kattı-
ğında bir meydan savaşı yapmak niyetin-
de değildi. Çevirme harekâti ve gerilla tak-
tiğiyle onları hırpalamayı ve böylece yen-
meyi planlamaktaydı. Ancak Serasker Ko-
ca Hüseyin Paşa'nın, kendisine hemen sal-
dırıya geçilmesi için tâlimat verilmesinde
etken olması ordunun felâketini hazırladı
(Rosen, I, 160-161).

18 Aralık'ta Osmanlı öncülerini Konya'da
gördü. Mısır ordusunun sayısı Osmanlı
kuvvetlerinden daha azdı. Bu arada ni-
zamî olmayan 5-600 askerden oluşan Ar-
navut kuvveti İbrâhim Paşa tarafına geç-
ti. Disiplin ve eğitim bakımından daha üs-
tün olduğu açık olan Mısır kuvvetleriyle 21
Aralık 1832'de yapılan meydan savaşında
Osmanlı ordusu dağıldı. Sadrazam yaralı
olarak esir düştü, sadâret mührü yanında
olmadığından İbrâhim Paşa'nın eline geç-
medi. Esareti sırasında İbrâhim Paşa'nın
yanında yer aldığı, hatta II. Mahmud'un
tahttan indirilip yerine oğlu Abdülmecid'in
geçirilmesi hususunda İbrâhim Paşa ile
anlaştığı yolunda dedikodular çıktı. Fakat
böyle bir komplo içinde bulunmayacağı da-
ha sonraki gelişmelerle sabit olmuştur. İki
ay kadar sonra İstanbul'a dönmesine izin
verilen (Lutfi, IV, 747) Reşid Paşa esareti
dolayısıyla 18 Şubat 1833'te sadâretten
azledilmiş bulunuyordu.

12 Mart'ta İstanbul'a dönen Reşid Pa-
şa'ya Baltalimanı'ndaki yalısında ikamet
etme izni verildi (a.g.e., IV, 747). 3 Kasım
1833'te itibarı iade edilerek muhassıllık yo-
luyla Sivas eyaletine vali tayin edildi (a.g.e.,
s. 828). Sivas valiliğine ilâveten 19 Mart
1834'te Diyarbekir ve Rakka valiliği verildi.
Bu kesimde bölgenin asayiş ve ıslahına ça-
lıştı. Özellikle Kürt eşkıyasından ele geçirdi-
ği reisleri aileleriyle birlikte Rumeli'ye sü-
rüp iskân ettirdi (a.g.e., V, 867). Ancak Di-
yarbekir'de sırtına hastalığından öldü (Şâ-
ban 1252 / Kasım 1836). Bu sırada altmış

Sadrazam Mehmed Reşid Paşa'nın Rumeli valisi ve seraskeri
iken erzak gönderilmesiyle ilgili takdim ettiği mektubu (BA,
HH, nr. 43574)

yaşında olduğu tahmin edilir (a.g.e., V, 887-891).

Dört yıl yirmi bir gün süren sadâreti yaklaşıklık elli gününü hariç İstanbul dışında geçmiştir. Askerî eğitimi II. Mahmud'un "çığının bir meşğalesi" olarak görmüş ve tam anlamıyla destek vermemiş, eski tarz savaş taktiklerinde ısrar etmiştir. II. Mahmud da kendisinin bu tutumunu bildiğinden bütün yeteneğine rağmen onu mümkün mertebe merkezden uzak tutmayı tercih etmiştir. Diğer taraftan Koca Hüseyin Paşa'nın bu eski kölesinden hiç hoşlanmadığı belirtilir (Rosen, I, 155-156). Sadâret makamına, özellikle Rumeli'de çözümlü kendisine havale edilen askerî ve mülkî işlerin üstesinden gelebilmek amacıyla bu makamın otoritesinin kendisine yardımcı olacağı düşüncesiyle getirilmiş olduğu tahmin edilebilir. Bu durumda İstanbul'da sadâret makamının gerçek otoritesinin bizzat II. Mahmud dışında Serasker Koca Hüseyin Paşa ve Pertev Efendi gibi devlet adamları tarafından kullanılmış olduğu ileri sürülebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, *Târih* (haz. Ziya Yılmaz), İstanbul 2000, tür.yer.; G. Rosen, *Geschichte der Türkei von dem Siege der Reform im Jahre 1826 bis zum Pariser Tractat vom Jahre 1856*, Leipzig 1866, I, 80-87, 155-156, 160-161; J. M. Bastelberger, *Die Militärischen Reformen unter Mahmud II., Dem Retter des Osmanischen Reiches*, Gotha 1874, tür.yer.; Ahmed Rifâf, *Verdû'l-hadâik*, Freiburg 1970, s. 30-34; Cevdet, *Târih*, X, 148; Lütfî, *Târih* (haz. Ahmet Hezarfen - Yücel Demirel), İstanbul 1999, I-VIII, tür.yer.; Kâmil Paşa, *Târih-i Siyâsi-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, İstanbul 1327, III, 135-137; *Sicill-i Osmani*, II, 391-392; Şinasi Altundağ, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı: Mısır Meselesi 1831-1841*, Ankara 1945; Ahmet Cevat Eren, *Mahmud II. Zamanında Bosna-Hersek*, İstanbul 1965, s. 116-124, 133, 135-136; Danişmend, *Kronoloji*², V, 74; M. Ursinus, *Regionale Reformen im Osmanischen Reich am Vorabend Tanzimat*, Berlin 1982, s. 79, 139, 163-164, 166-167, 187, 213; Kemal Beydilli, *II. Mahmud Devrinde Katolik Ermeni Cemâati ve Kilisesi'nin Tanınması (1830)*, Harvard 1995, s. 9; Muhammed H. Kutluoğlu, *The Egyptian Question (1831-1841)*, İstanbul 1998, s. 77, 80-81, 84, 90, 92, 112, 116-117, 119-120; Mustafa L. Bilge, "Mustafa Paşa, Buşatlı", *DİA*, XXXI, 344-345.

KEMAL BEYDİLLİ

REŞİD b. MUHAMMED

(bk. MEVLÂY REŞİD).

REŞİD el-MÜ'MİNİ

(bk. ABDÜLVÂHİD er-REŞİD).

REŞİD PAŞA

(bk. MUSTAFA REŞİD PAŞA).

REŞİD PAŞA

(ö. 1918)

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye üzerine yazdığı Rûhu'l-Mecelle adlı şerhiyle tanınan Osmanlı âlimi
(bk. RÛHU'L-MECELLE).

REŞİD RIZÂ

(رشيد رضا)

(1865-1935)

Çağdaş İslâm düşüncesinin öncülerinden, ıslahatçı âlim.

Muhammed Reşid Rızâ, 27 Cemâziyelevvel 1282 (18 Ekim 1865) tarihinde bugünkü Lübnan sınırları içinde yer alan Trablusşam yakınlarındaki Kalemûn'da doğdu. Babası Ali Rızâ, Irak asıllı olup Hz. Hüseyin soyundan geldiği için seyyid veya Hüseyinî olarak bilinen saygın bir aileye mensuptur. Reşid Rızâ, Trablus Rüşdiyesi'nde bir yıllık tahsilden sonra Hüseyin el-Cisr'in hocasını yaptı, programında modern bilimlerin de yer aldığı el-Medresetü'l-vatanîyye'de okudu. Ayrıca özel çalışmalarla kendini yetiştirmeye gayret etti. Bilhassa Gazzâlî'nin *İhyâ'ü 'ulûmî'd-dîn* adlı eseriyle meşgul oldu ve ondan çok etkilendi. Cemâleddîn-i Efgânî ve Muhammed Abdüh'un sürgünde iken çıkardıkları *el-'Urvetü'l-vüşkâ* dergisiyle karşılaşması fikir hayatında bir dönüm noktası oldu. Dergi-deki yazılar kendi ifadesiyle onu "elektrik gibi" çarpmış ve aydınlatmıştı (*Târihu'l-üstâz*, I, 303). Efgânî ile görüşme fırsatı bulamadıysa da Abdüh'la ilk Lübnan sürgününde (1882) tanıştı; daha sonra onun Paris dönüşünde 1889'a kadar yerleştiği Beyrut'taki derslerine katıldı ve yakın öğ-

rencisi oldu. Abdüh'un tesiriyle ıslahat düşüncesini benimsedi; onun izinde ilim ve yayın faaliyetlerine katılmak üzere 1898 yılı başında Mısır'a gitti.

Kahire'deki ilk faaliyeti hocasını güçlkle ikna ederek *el-Menâr* dergisini çıkarmak oldu. Muhammed Abdüh dergilerde daha çok siyasî meselelere itibar edildiğini, ayrıca Mısır'da yayımlanan *el-Mü'eyyed*, *el-Mukattam*, *el-Ehrâm* gibi güçlü dergiler karşısında bunun tutunamayacağını söylediye de Reşid Rızâ ıslahat çizgisinde bir dergiye olan ihtiyaç konusundaki ısrarını sürdürdü ve neticede taraf tutmama, polemikçe girmeme ve resmî zevata hizmet etmeme şartıyla hocasından onay aldı. Reşid Rızâ dergide Abdüh'un konuşma ve ders notlarını onun tasvibinden geçirdikten sonra yayımlıyor, kendisi de birçok konuda yazılar kaleme alıyordu. *el-Menâr* bundan sonra Reşid Rızâ ile özdeşleşti ve ömrünün sonuna kadar onu çıkarmaya devam etti. Derginin ilk döneminde Abdüh'un tercihi doğrultusunda daha çok müslümanların eğitimi, toplumun ıslahı, dinin doğru anlaşılması gibi siyaset dışı konulara ağırlık verdi. Aralarındaki bu uyum kıskançlığa ve şikâyetlere sebep olduysa da Abdüh bunların kendisine intikal ettirilmesini için yapılan girişimleri hoş karşılamadı (Bussol, LXVI/4 [1976], s. 281-282). Muhammed Abdüh'un 1905 yılında vefatından sonra Reşid Rızâ siyasî konularla daha fazla ilgilenmeye başladı. Önce Şûrâ-yı Osmânî Cemiyeti'ne (Cem'iyetü's-şûrâ el-Osmâniyye) başkan oldu. 1907'de kurmayı planladığı modern medresenin alt yapısını teşkil edecek olan ed-Da'vâ ve'l-irşâd cemiyetini kurdu. Daha açık siyasî mesajlar vermeye, otoriter ve merkezîyetçi yönetim anlayışına muhalif yazılar yazmaya başladı. Çeşitli ülkelere gerçekleştirdiği seyahatlerde yaptığı konuşmalar İslâm dünyasında büyük yankı uyandırdı. 1908'de Suriye'yi, II. Meşrutîyet'in ilânından sonra 1909'da İstanbul'u ziyareti sırasında çeşitli temaslarda bulundu. 1912'de Nedvetü'l-ulemâ başkanı Şibî Nu'mânî'nin davetiyle Hindistan'a gitti. Hindistan'da ilmî görüşmelerin yanı sıra tasarladığı projeler için yardım topladı ve aynı yıl Mısır'da Dârü'd-da've ve'l-irşâd okulunu kurdu, ancak İngiliz işgali yüzünden okul iki yıl içinde kapandı. 1916'da Hicaz'a giderek Şerif Hüseyin'le görüştü. Suriye'nin Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine 1920'de orada bir yıl kalıp kurtuluş mücadelesine ve Suriye Kongresi'ne destek verdi. 1925'te bazı Avrupa ülkelerine seyahat etti ve yeni kurulan Suud

Reşid Rızâ